

XORIJIY TAJRIBALAR ASOSIDA EKOLOGIK SOLIQQA TORTISH TIZIMINI JORIY QILISH

Niyozova Sugdiyona Mehmonovna

O'zbekiston Respublikasi Soliq qo'mitasi huzuridagi Fiskal instituti magistranti

Kirish: Fan-texnika taraqqiyoti jadal sur'atlar bilan rivojlanib, dunyoning jug'rofiy-siyosiy tuzilishi o'zgarib borayotgan hozirgi "sharoitda inson tomonidan biosferaga ko'rsatilayotgan ta'sirni tartibga solish, ijtimoiy taraqqiyot bilan qulay tabiiy muhitni saqlab qolishning o'zaro ta'sirini uyg'unlashtirish, inson va tabiatning o'zaro munosabatlarida muvozanatga erishish muammolari borgan sari dolzarb bo'lib qolmoqda".¹

Ekologik muammolarni bartaraf etish milliy xavfsizlikni ta'minlovchi muhim omillardan biri hamdir. Shu bois tabiatni muhofaza qilish va boy tabiiy resurslardan oqilona foydalanishni huquqiy tartibga solish davlatning asosiy funksiyalaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston mustaqillikni qo'lga kiritgach, tabiiy resurslardan oqilona foydalanishning huquqiy va tashkiliy mexanizmlarini yaratish, milliy ekologik xavfsizlik muammolarini hal etish imkoniga ega bo'ldi.

So'nggi yillarda yurtimizda olib borilayotgan ijtimoiy siyosiy va iqtisodiy islohatlarning muhim yo'nalishi sifatida ekologik munosabatlarni davlat tomonidan tartibga solish sohasidagi boshqaruvi ham tubdan isloh etilmoqda. Tabiiy resurslardan foydalanish va muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvi samaradorligini oshirish uchun uni to'g'ri tashkil etish, huquqiy kafolatini o'rnatish, boshqaruvni zamon talablaridan kelib chiqqan holda tashkil etish ustuvor vazifa etib belgilandi.

Davlat o'zining ekologik siyosatini amalga oshirish uchun tabiiy resurslardan foydalanish va muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvini shakllantiradi, ya'ni tabiiy resurslardan foydalanish va atrof tabiiy muhitni muhofaza qilish bo'yicha ijro etish va farmoyish berish vakolatiga ega bo'lgan davlat organlari faoliyatini yo'lga qo'yadi. Vakolatli davlat organlarining faoliyati tabiiy resurslardan foydalanish va muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvi deb tushuniladi². Tabiiy resurslardan foydalanish va muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvi orqali davlat tabiiy resurslarning mulkdori sifatida tabiiy resurslardan foydalanishni tashkil etish maqsadida ularni tassarruf etish huquqini amalga oshirishadi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida iqtisodiy tiklanishni ekologik barqarorlik bilan mutanosib holda olib borish davlatning tabiiy

¹ Karimov I. A. Xavfsizlik va barqaror taraqqiyot yo'lida. T. 6. – T., 1998. – B. 109.

² Ekologiya huquqi. Darslik. – Toshkent: Adabiёт jamg'armasi. 2001. – B. 64-65.; Nigmatov A. O'zbekiston Respublikasining ekologiya huquqi. Darslik. – Toshkent: TDYuI, 2004. – B. 79.; Brinchuk.M.M. Ekologicheskoe pravo. – M.: YuRIST, 1998. – S. 174.

resurslardan foydalanish va muhofaza qilish sohasidagi boshqaruv vakolatining kengaytirilishi va ma'muriy-huquqiy yo'l bilan amalga oshirilishini taqozo etadi³.

Bugungi kunda inson faoliyatining atrof-muhitga salbiy ta'siri butun dunyo bo'ylab tobora dolzarb muammoga aylanib bormoqda. Insoniyatning bunday xatti-harakati so'nggi o'n yilliklarda issiqxona gazlari chiqindilaridan tortib o'rmonlarning kesilishi va suvning ifloslanishigacha bo'lgan atrof-muhitning sezilarli darajada buzilishiga olib keldi.

Ekologik soliqlar — bu atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatadigan faoliyatdan olinadigan soliqlardir. Ushbu soliqlar faoliyatning salbiy ta'sirini kamaytirish uchun ularni qimmatroq qilish orqali iqtisodiy rag'batlantirish uchun mo'ljallangan. Ekologik soliqlarning boshqa turlariga suvning ifloslanishiga olib keladigan faoliyatdan olinadigan soliqlar va havo ifloslanishiga olib keladigan faoliyat uchun olinadigan soliqlar kiradi.

Ekologik soliqlarning afzalliklari: Atrof-muhit soliqlarining asosiy afzalliklaridan biri bu ularning ifloslanishni kamaytirish salohiyatidir. Atrof-muhitni ifloslantiruvchi faoliyatga soliq solish orqali ekologik soliqlar jismoniy shaxslar va korxonalar uchun ularning atrof-muhitga ta'sirini kamaytirish uchun iqtisodiy rag'bat beradi. Masalan, uglerod solig'i jismoniy shaxslar va korxonalarni energiya tejaydigan qurilmalardan foydalanish, qayta tiklanadigan energiya manbalariga o'tish yoki umumiy energiya sarfini kamaytirish orqali uglerod izini kamaytirishga undashi mumkin. Bir qator tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ekologik soliqlar ifloslanishni kamaytirish uchun samarali vosita bo'lishi mumkin. Misol uchun, tadqiqot shuni ko'rsatdiki, Britaniya Kolumbiyasida uglerod solig'i uglerod chiqindilarining sezilarli darajada kamayishiga olib kelgan. Xuddi shunday, tadqiqot Birlashgan Qirollikdagi poligon solig'i chiqindilarni ishlab chiqarishni sezilarli darajada kamaytirishga olib kelganligini aniqladi.

Ekologik soliqlardan foydalanishning maqsadga muvofiqligi birinchi marta qonunchilik darajasida 1973 yilda Yevropa Ittifoqi⁴ tomonidan "ifloslovchi to'laydi" tamoyili ko'rinishidagi mezonlar asosida rasman o'rnatilgan. Shunday qilib, bu davrda ekologik xarajatlarni qoplash joriy etildi, ekologik jarayonlarga ta'sir ko'rsatishning iqtisodiy usullariga o'tish amalga oshirildi, soliq tizimining neytralligi saqlanib qolgan holda ko'kalamzorlashtirish jarayoni uslubiy asosda amalga oshirila boshlandi.

³ Alixonov B.B. Ekologik barqarorlik // Huquq va burch. – Toshkent, 2010. – 36. – B. 11-14. 12

⁴ Калининченко П.А. Шестая программа действий Европейского Сообщества в области окружающей среды и комментарий к ней: перевод и комментарий / П.А.Калининченко. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://eulaw.edu.ru/spisok-dokumentov-po-pravu-evropejskogo-soyuza/shestaya-programma-dejstvij-evropejskogo-soobshhestva-v-oblasti-okruzhayushhej-sredy-i-kommentarij-k-nej-perevod-i-kommentarij-p-a-kalinichenko/>

O'zbekiston Respublikasida "ekologik soliqqa tortish tizimi" tushunchasi hali ilmiy doiralarda shakllanmagan, ammo paydo bo'lgan kontseptsiya tufayli taxminan o'n yil oldin muhokamalarda paydo bo'lgan. Ekologik soliqqa tortishni tartibga solish atrof-muhitga o'ziga xos ta'sir ko'rsatadigan tovarlar, ishlar, xizmatlar ishlab chiqarish, sotish va aylanmasi bilan bevosita yoki bilvosita bog'liq bo'lgan soliqlar va yig'imlar orqali amalga oshirilishi kerak. O'zbekiston Respublikasida ushbu tartibga solish amaldagi soliq qonunchiligi asosida ekologik soliqqa tortish tizimini shakllantirish uchun mavjud soliqlar va yig'imlarga ekologik tarafkashlik berish va yetishmayotganlarini joriy etish orqali amalga oshirilishi kerak.

So'nggi yillarda ko'plab olimlar ekologik soliqlarning kontseptsiyasi va mohiyati masalalarini ko'rib chiqdilar va ushbu toifaga nisbatan ma'lum bir tasavvurni shakllantirdilar, shuningdek, turli darajadagi faoliyat bilan, ekologik soliqlarning zarurligi va maqsadga muvofiqligini muhokama qilishdi va muhokama qilishda davom etmoqdalar. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga ekologik soliqni kiritish, bu esa o'z navbatida atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatish uchun to'lovlarni almashtirishi kerak.

Xulosa

Hozirgi kunda turli mamlakatlarning zamonaviy iqtisodiy rivojlanishidagi global tendentsiya milliy iqtisodiyotlarni yashillashtirish, shu jumladan, soliqqa tortish, lekin shu bilan birga, "ekologik soliq" endi atrof-muhitni tartibga solishning optimal vositasi emas. Shunday qilib, ekologik xarajatlarni hisobga olish metodologiyalarini izlash davom etmoqda, bu tadqiqot mavzusining dolzarbligini tasdiqlaydi.

Shunday qilib, ekologik soliqqa tortish bugungi kunda tizimning shakllanish jarayonini aks ettiradi va ekologik jarayonlarni tartibga solishning qo'llaniladigan mexanizmi samaradorligini baholash shaklida o'z aksini ko'rsatib beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi to'g'risidagi" 2018-yil 29-iyundagi PF-5468-son farmoni
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston-2030" strategiyasini tasdiqlash va uni savaraliamalga oshirish tadbirlari to'g'risida"gi 2020 yil 6 oktyabrdagi PF-6079 sonli Farmoni
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 30 dekabrda "O'zbekiston Respublikasining "2022 yil uchun O'zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti to'g'risida"gi Qonuni ijrosini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-73-son qarori

4. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. –T.: “Adolat”, 2020

